

MATERIAŁY
ZACHODNIOPOMORSKIE

Rocznik Naukowy Muzeum Narodowego w Szczecinie

Nowa Seria

Tom XII
2016

Szczecin 2016

Redaktor Naczelny
Anna B. Kowalska

Sekretarz Redakcji
Bartłomiej Rogalski

Członkowie Redakcji
Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska, Rafał Makala

Rada Naukowa
dr hab. prof. UJ Wojciech Blajer, prof. Aleksander Bursche, prof. Wojciech Dzieduszycki,
dr hab. prof. UAM Jarosław Jarzewicz, prof. Hauke Jöns, dr hab. prof. UW Joanna Kalaga,
dr hab. prof. UG Henryk Machajewski, dr Dmitrij Osipow,
dr hab. prof. UW r Tomasz Płonka

Redakcja wydawnicza
Piotr Wojdak

Tłumaczenie
Tomasz Borkowski, Agnes Kerrigan (proofreading)

Recenzenci
dr hab. prof. UW r Artur Błażejewski, dr hab. Mirosław Hoffmann, dr hab. Andrzej Janowski,
dr hab. prof. PAN Michał Kara, dr hab. Henryk Kobryń, dr Sebastian Messal,
dr hab. prof. PAN Andrzej Mierziński, Aleksander Ostasz, prof. Marian Rębkowski,
dr hab. prof. UŁ Seweryn Rzepecki, Maciej Słomiński, prof. Andrzej Wyrwa,
dr hab. Gerd-Helge Vogel

Adres Redakcji
Muzeum Narodowe w Szczecinie
70-561 Szczecin, ul. Staromłyńska 27
tel. (+48) 797 705 2529, e-mail: mzp@muzeum.szczecin.pl
www.mzp.muzeum.szczecin.pl

Projekt okładki
Waldemar Wojciechowski

© Copyright by Muzeum Narodowe w Szczecinie and Authors

ISSN 0076-5236

Nakład 250 egz.

Skład
Soft Vision, Szczecin

Druk
Soft Vision, Szczecin

Szczecin 2016

SPIS TREŚCI

OD REDAKCJI	7
Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska, Bartłomiej Rogalski „Zaginione – Ocalone”. Odkrycie zabytków archeologicznych ze szczecińskiej kolekcji starożytności pomorskich w Mołtowie	9
‘Lost – Saved’. The discovery of archaeological artefacts from Szczecin collection of Pomeranian antiques in Mołtowo	74
Agnieszka Matuszewska Społeczności kultury pucharów lejkowatych na wyspie Wolin	77
Funnel Beaker culture communities on Wolin island	123
Agnieszka Matuszewska Materiały późnoneolityczne ze Wzgórza Młynówka w Wolinie	125
Late Neolithic materials from Wzgórze Młynówka in Wolin	131
Justyna Żychlińska Kilka uwag o warsztatach tkackich ludności kultury łużyckiej	133
Some remarks about weaving workshops in the Lusatian culture	148
Jarosław Rola Próba interpretacji wyników badań wykopaliskowych na stanowisku kultury łużyckiej w Sypniewie, gm. Jastrowie	149
An attempt of interpretation of the results of excavations on the Lusatian culture site in Sypniewo, Jastrowie commune	160
Daniel Żychliński <i>Sacrum i profanum</i> – przenikanie czy podział? Przyczynek do dyskusji na podstawie badań cmentarzyska ludności grupy gustowskiej w Kunowie, woj. zachodniopomorskie	161
<i>Sacrum and profanum</i> – diffusion or division? A contribution to the discussion based on excavations on the Gustow group population burial ground in Kunowo, West Pomeranian Voivodeship	185
Peter Donat Grubenhäuser und der nordwestslawische Siedlungsraum	187
Sunken huts and the area of the north-west Slavic settlement	225
Ziemiarki a osadnictwo Słowian północno-zachodnich	226
C. Michael Schirren Orakeltrunk oder Walkürengruß? Eine Hand mit Trinkhorn aus Groß-Strömkendorf, Lkr. Nordwestmecklenburg	227
Oracle toast or Valhalla welcome? Hand holding drinking horn from Groß-Strömkendorf, Lkr. Nordwestmecklenburg	238
Toast wyroczni czy powitanie w Walhali? Ręka trzymająca róg do picia z Groß-Strömkendorf, Lkr. Nordwestmecklenburg	238

Kamil Kajkowski	
O wolińskiej łącinie raz jeszcze	239
Again about the Wolin pagan temple	245
Eugeniusz Cnotliwy, Sławomir Słowiński	
Pozostałości pracowni grzebienniczych nowo odkrytych w Wolinie	247
Remains of newly discovered comb production workshops in Wolin	361
Anna Wrzesińska, Jacek Wrzesiński	
Zawieszki dzwoneczkowate z cmentarzyska w Dziekanowicach	
oraz z Ostrowa Lednickiego	363
Bell-shaped pendants from the cemetery in Dziekanowice and from Ostrów Lednicki	380
Antoni Porzeziński	
Charakterystyka form obrządku pogrzebowego na cmentarzysku w Cedyni	
(stanowisko 2, drugi etap prac badawczych w latach 1976–1985)	381
The characterization of burial rites forms in the cemetery in Cedynia (site 2, the second stage	
of research in the years 1976–1985)	412
Jens-Peter Schmidt	
Frühgeschichtliche Wegeführungen im Recknitztal bei Laage, Lkr. Rostock	413
Prehistoric roads in the Recknitz River valley near Laage, Lkr. Rostock	424
Prehistoryczne drogi w dolinie rzeki Recknitz w pobliżu miejscowości Laage, Lkr. Rostock	425
Jerzy Gawlikowski, Jerzy Stępień	
Zwierzęta dziko żyjące na Pomorzu Zachodnim we wczesnym średniowieczu	427
Wild animals in West Pomerania in the early Middle Ages	447
Zbigniew Radacki	
Rozważania na temat początków klasztoru cysterskiego w Kołbaczu	449
Considerations on the beginning of the Cistercian monastery in Kolbacz	461
Ewa Górkiewicz-Bucka	
Biżuteria z wczesnośredniowiecznego grodziska w Kamieniu Pomorskim	463
Jewellery from the early medieval stronghold in Kamień Pomorski	481
Henryk Kustosz, Artur Sobucki	
Odkrycie relikwów średniowiecznego kościoła klasztornego dominikanów	
pw. św. Idziego w Kamieniu Pomorskim. Wstępne wyniki badań	
architektoniczno-archeologicznych	483
The discovery of remains of medieval Dominican monastery church of St Giles in Kamień Pomorski.	
Preliminary results of architectural and archaeological research	546
Magdalena Szymczyk	
Badania archeologiczne w Myśliborzu w latach 1945–2014	547
Archaeological research in Myślibórz in the years 1945–2014	571

Marcin Dziewanowski, Paulina Romanowicz	
Będargowo. Przyczynek do badań nad średniowieczną wsią zachodniopomorską	573
Będargowo. A contribution to the study on Western Pomeranian medieval village	609
 Anna B. Kowalska	
Zapomniana rzeczywistość. Zarys dziejów klasztorów	
w średniowiecznym Szczecinie	611
Forgotten reality. A brief history of medieval monasteries in Szczecin	631
 Piotr Maliński, Wojciech Filipowiak, Przemysław Krajewski	
Wrak łodzi rybackiej z Kamienisk, gmina Goleniów	633
Fishing boat wreck from Kamieniska, Goleniów commune	646
 Piotr Maliński, Przemysław Krajewski, Sławomir Radaszewski	
Wrak łodzi z lekkiego parku przeprawowego NLP	
w Rejonie Pamięci Narodowej	647
Wreck of boat from the light pontoon bridge park NLP in the Region of National Remembrance	656
 Andrzej W. Świąch, Benedykt Hac	
Monitoring XX-wiecznych wraków wojennych na przykładzie badań	
środowiskowych jednostki SS Stuttgart – studium przydatności pozyskanych	
danych w kontekście prac archeologicznych i ochrony podwodnego dziedzictwa	
kulturowego	657
Environmental supervision of the 20 century shipwrecks using the example of the remains of vessel	
SS Stuttgart – case study of the usefulness of obtained data in the context of archaeological work	
and the protection of underwater cultural heritage	669
 Ewa Gwiazdowska	
Gewerbt, gewalkt, genäht und poliert. Schuh- und Lederwerk im künstlerischen	
Schaffen von August Ludwig Most	671
Tanning, sewing and polishing. Footwear and leather production in the works	
by August Ludwig Most	715
Garbowanie, szycie i polerowanie. Obuwnictwo i produkcja skórnicza w pracach	
Augusta Ludwiga Mosta	718
 Maria Danuta Wołągiewicz	
Wspomnienie o prekursorskich badaniach powierzchniowych na Pomorzu	
Zachodnim w latach 1958–1962	721

Kamil Kajkowski

O wolińskiej kęcinie raz jeszcze Again about the Wolin pagan temple

Abstract: In the second half of the 20th century during archaeological excavations in the area of the Old Town in Wolin were discovered remains of two features which stood out against the background of wooden structures characteristic of this centre in the early Middle Ages, dated to the second half of the 9th century and the 10th-11th century which were interpreted as pagan temples. As a result of later reinterpretation of sources the hypothesis of functioning in Wolin pagan cult focused around the two temples was negated. According to the author of this text the analysis of available source base does not seem to give rise to such an unequivocal interpretation and rejection of earlier findings.

Keywords: Wolin, early Middle Ages, pagan temples

Słowa kluczowe: Wolin, wczesne średniowiecze, świątynie pogańskie

Na przełomie IX i X wieku w obrębie wolińskiego kompleksu osadniczego, w wyeksponowanym punkcie, na miejscu dawniejszych struktur osadniczych¹, wzniesiono prostokątny budynek o wymiarach około 5 × 7 m. Rozmiar ten, znacznie przekraczający gabaryty ówczesnej zabudowy mieszkalnej oraz spo-

¹ Z pierwszą fazą zabudowy Wolina wiązany jest kolisty układ jam otaczający wolny plac, na którym znajdowała się centralnie położona jama oraz ślady po słupach. Na podstawie profili radiowęglowych wykonanych dla sąsiedniego ara o zbliżonym układzie warstw oraz na podstawie badań dendrochronologicznych powstanie tego układu wydatowano na koniec VII lub początek VIII wieku (Filipowiak 1993, 23). Ostatnio jednak chronologia najstarszego osadnictwa tego ośrodka, a przez to i interesujących mnie założeń została „odmłodzona” i przesunięta na schyłek VIII lub przełom VIII i IX stulecia (Stanisławski 2013c, 37). Na podstawie wyników badań wykopaliskowych ustalono, iż wiek IX (być może już schyłek VIII) był okresem intensywnego rozwoju i rozbudowy struktur osadniczych Wolina. Niemniej jednak plac, na którym zarejestrowano analizowane relikty, mimo gęstniejącej zabudowy pozostał wolny. Pojawiła się na nim jedynie bliżej niezidentyfikowana lekka konstrukcja słupowa, której przypisuje się funkcje związane z kultem. Odnotowane rozwiązania przestrzenne odnajdują relatywnie liczne analogie na innych stanowiskach identyfikowanych z miejscami sprawowania praktyk obrzędowych (Białoboki, Rowokół, Mielno, Trzebiatów, Tucze, Góra Chełmska, Mielenko Drawskie, Pyrzyce, Szczecin, Wzgórze Świątki koło Szczecinka), stąd też – w moim przekonaniu – taką ich charakterystykę uznać można za prawdopodobną, szczególnie w kontekście dalszych sposobów zagospodarowania tego miejsca.

sób konstrukcji, a także rodzaj zalegających wewnątrz źródeł ruchomych dały podstawę do wykluczenia jej mieszkalnego charakteru. Potwierdzeniem takiej interpretacji miał być także wiązany z kultem pogańskim zbiór zabytków odkrytych w jej najbliższym sąsiedztwie, wśród których szczególnie wyróżniały się miniaturowe wyobrażenia antropomorficzne (szerzej na ten temat Kajkowski 2014). Wszystko to spowodowało, że omawiany budynek uznano za pierwszą (tzw. starszą) świątynię pogańską (Filipowiak 1993, 24–26). W X stuleciu w tym samym miejscu wzniesiono relatywnie dużą budowlę o rozmiarach 5 × 5 m, wokół której pozostawiono dodatkowo prostokątną przestrzeń otoczoną płotem, wydzielając w ten sposób z gęstej zabudowy miasta zwarty obszar (tzw. młodsza świątynia) (Filipowiak 1993, 26).

Przypadek kąciny wolińskiej budzi ostatnio wiele kontrowersji, stąd pojawiły się próby reinterpretacji jej funkcji (Stanisławski 2011, 230, 238–239; 2013c, 24–25). Do niedawna bez większych zastrzeżeń włączano ją do korpusu słowiańskich miejsc przedchrześcijańskiego kultu (por. Słupecki 2006, 74). Jedną z koncepcji całkowicie neguje uznanie go za świątynię pogańską (Urbańczyk 2012, 192–193, 198; Stanisławski 2013a). Druga próbuje łączyć starszą interpretację z wynikami ostatnich badań, wskazując na możliwość kultowej roli struktur zarejestrowanych w tym miejscu na przestrzeni poszczególnych faz rozwoju wczesnośredniowiecznego Wolina (Słupecki 2009; por. Stanisławski 2013b, 25).

Posiłkując się teoretycznymi wyznacznikami sakralności miejsc kultu, przede wszystkim zaś kryterium kontynuacji (Kajkowski, Kuczkowski w druku), trudno zaakceptować rozwiązanie, zgodne z którym miejsce uznane za uświęcone obecnością sił nadprzyrodzonych mogło ulec tak dalece posuniętej resemantyzacji i rewaluacji na rzecz utylitarnej sfery aktywności ludzkiej (por. Majdowski 2007, 18). Byłaby to sytuacja bezprecedensowa w skali europejskiego *Barbaricum*. Nie znam żadnych przykładów mogących poświadczać tego typu działania. Przeciwnie, źródła pisane relacjonują wydarzenia, w wyniku których powracano do opuszczonych czy zdesakralizowanych miejsc sprawowania praktyk religijnych ugruntowanych w tradycji określonej wspólnoty (por. Sanmark 2004, 58). Co ważne, podobne działania zanotowano również w obszarze Pomorza². Zdają się je także potwierdzać badania archeologiczne niektórych północnozachodniosłowiańskich struktur interpretowanych jako kultowe (np. Gabriel 1991). W takich okolicznościach należałoby podważyć istnienie na omawianym stanowisku jakichkolwiek struktur sakralnych.

Gdyby przyjąć hipotezę postawioną przez Błażeja Stanisławskiego, należałoby zadać pytanie o czynniki, jakie mogłyby wpłynąć na decyzję desemantyzacji

² Mowa tutaj o fragmencie zanotowanym w hagiografii św. Ottona z Bambergu dotyczącym apostazji szczecinian i wzniesienia ołtarza pogańskiego obok chrześcijańskiego (szerzej na ten temat – Słupecki 1994, 76).

cji miejsca kultu. W przypadku Wolina pod uwagę można wziąć ewentualność, że siłą sprawczą legitymizującą podjęcie takiej decyzji był czynnik niezależny od woli lokalnej wspólnoty. Wiemy bowiem, że około połowy X wieku nastąpiło znaczne podniesienie wód w Dziwnie (Latałowa 1999). Spowodowało to potrzebę niwelacji terenu (por. Borówka *et al.* 2014, 47–48), skutkiem czego wyizolowane dotąd miejsce *sacrum* niejako „stopiło” się z otoczeniem, być może tracąc w oczach Wolinian swój dotychczasowy status – stając się tym samym częścią ekumeny. Wiemy też, że w 2. połowie X stulecia nastąpiła gwałtowna rozbudowa osiedla, w wyniku której zabudowa wkroczyła na dotąd niezasiedlone tereny Wolina (Stanisławski 2013a, 239). Wtedy też na omawianym miejscu zamiast – jak do tej pory przyjmowano – jednego centralnie położonego budynku powstać miało, w opinii B. Stanisławskiego (2013a, 132), kilka innych. Na podstawie przytoczonych spostrzeżeń można przyjąć, iż początkowo odizolowane miejsce kultu typu „otwartego” znajdujące się na szczycie kulminacji terenowej i oddzielone od otoczenia wodą, a następnie tzw. starsza świątynia z czasem – w wyniku zmiany układu sieci hydrograficznej i wynikającego z tego rozwoju zabudowy miejskiej – mogło utracić status miejsca o charakterze symbolicznym. W tym kontekście warto odnotować, że źródła narracyjne wskazują, że w czasie misji św. Ottona z Bambergu świątynia pogańska miała stać poza obwarowaniami Wolina (VP III, 16). Czy przeniesiono tam miejsce sprawowania praktyk religijnych z najwyższego punktu miasta – to już odrębna kwestia, która bez pozytywnej weryfikacji metodami wykopaliskowymi pozostać musi w sferze domysłów. Z drugiej jednak strony nie możemy stwierdzić z całą pewnością, iż fakt izolowania sanktuariów z otoczenia był uniwersalną regułą, którą można odgórnie przypisywać pogańskiej organizacji przestrzeni. Szczególnie zaś w przypadku zabudowy ośrodków o gęstym osadnictwie. Nie jest to więc mocny argument mogący potwierdzać dyslokację budynku świątynnego.

Wspominałem już o tym, że w kontekście tzw. młodszej kąciny wolińskiej odnaleziono grupę zabytków związanych z kultem. Ponadto w jednym z pomieszczeń zarejestrowano grubą warstwę nawozu końskiego, co według Władysława Filipowiaka (1993, 26) może wskazywać, że była to stajnia. Trudno sobie wyobrazić, aby w budynku mieszkalnym znajdującym się w centralnej, gęsto zabudowanej części miasta hodowano konie, przeznaczone np. do prac gospodarskich – te chowano i wypasano w północnej części wyspy (Latałowa 2014, 64). Może to sugerować, że zwierzę przetrzymywane w interesującym nas budynku przeznaczone było do innych celów³. To z kolei w oczywisty sposób prowadzi do interpretacji osadzonych w sensach religijnych, znajdujących analogie w opisach roli koni w ośrodkach kultu pogańskiego znanych z przekazów źródłowych do-

³ O trzodzie hodowanej bezpośrednio przy miejscu sprawowania praktyk religijnych na potrzeby kultu pogańskiego wspomina Alkuin w *Żywocie Willibrorda*. Opis dotyczy sanktuarium na Fosetisland, położonej między Fryzją i Danią (Guriewicz 1987, 119).

tyczących Słowiańszczyzny nadbałtyckiej.

Pomimo prezentowanych ostatnio wątpliwości co do wyjątkowości domniemanej kąciny wolińskiej wydaje się, że istotnym argumentem przemawiającym za jej istnieniem w omawianym miejscu są cechy konstrukcyjne. Znajduje ona bowiem analogię w sposobie wznoszenia budynku świątynnego, którego pozostałości zarejestrowano w trakcie prac wykopaliskowych we Wrocławiu. Co ciekawe, dość przekonująco wskazuje się na możliwość wzniesienia tego ostatniego pod wpływem (lub nawet przez) Słowian nadbałtyckich (Moździoch 2003, 72 n.; 2004, 331–332).

Wydaje się, że w krytyce hipotezy B. Stanisławskiego kropkę nad i postawił Eugeniusz Cnotliwy (2015). Autor ten zauważył wiele błędów interpretacyjnych w odczytaniu charakteru nawarstwień archeologicznych i reliktyw konstrukcji zabudowy wczesnośredniowiecznego Wolina. Wskazując na niedociągnięcia metodyczne, uznał, iż tok rozumowania B. Stanisławskiego jest co najmniej trudny do akceptacji (Cnotliwy 2015). Nie bez znaczenia wydaje się tutaj także tok narracji innych publikacji B. Stanisławskiego (np. 2013a; 2013b; 2013c). Analizując ich treść, trudno oprzeć się wrażeniu, że krytyka hipotezy zaproponowanej przez W. Filipowiaka ma na celu nie tyle wykazanie jej słabej strony, co znalezienie oparcia dla teorii przypisującej Wolinowi rangę ośrodka o przeważających wpływach czynnika skandynawskiego, który miał tu dominować od 3. tercji X stulecia. Funkcjonowanie w tym czasie silnego centrum religijnego, którego materialną manifestacją byłaby świątynia pogańska, wskazywałoby na zasadniczą rolę żywiołu słowiańskiego, co bezpośrednio podważa punkt widzenia B. Stanisławskiego.

Wszystko to przemawia więc za utrzymaniem wcześniejszej interpretacji funkcjonalnej charakteryzowanych konstrukcji. Tym samym kwestia istnienia kąciny(y) we wczesnośredniowiecznym Wolinie, przynajmniej w moim przekonaniu, wciąż wydaje się wysoce prawdopodobna.

Bibliografia

Źródła

- Adam. Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum. W: *Scriptores, Rerum Germanicum in usum Scholarum*, wyd. B. Schmeidler, Hannover–Leipzig 1917.
- VP. Monachi Priefliengensis vita Ottoni episcopi babenbergensis. W: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski II*, wyd. A. Bielowski, Lwów 1872, 128–139.

Literatura

- Borówka R.K., Witkowski A., Lutyńska M., Tomkowiak J., Kowalczyk K., Duda T., Woziński R. 2014. Badania przyrodnicze. W: B. Stanisławski, W. Filipowiak (red.), *Wolin wczesnośredniowieczny 2*. Wolin, 25–49.
- Cnotliwy E. 2015. W sprawie budownictwa we wczesnośredniowiecznym Wolinie. *Materiały Zachodniopomorskie* 11, 93–106.
- Filipowiak W. 1993. Słowiańskie wierzenia pogańskie u ujścia Odry. W: M. Kwapiński, H. Paner (red.), *Wierzenia przedchrześcijańskie na ziemiach polskich*. Gdańsk, 19–46.
- Gabriel I. 1991. Starigard/Oldenburg im 11. und 12. Jahrhundert: neue Strukturelemente in Gesellschaft und Kultur. W: L. Leciejewicz (red.), *Miasto zachodniosłowiańskie w XI–XII wieku. Społeczeństwo – kultura*. Wrocław–Warszawa–Kraków, 169–188.
- Guriewicz A. 1987. *Problemy średniowiecznej kultury ludowej*. Warszawa.
- Kajkowski K. 2014. Drobną plastyką figuralną wczesnośredniowiecznych Pomorzan – zabawki, obiekty magiczne czy rekwizyty obrzędowe? W: K. Grążawski, J. Gancewski (red.), *Zjawiska magiczno-demoniczne na terenie dawnych ziem pruskich na tle porównawczym*. Olsztyn, 221–246.
- Kajkowski K., Kuczkowski A. w druku. Możliwości poznawcze archeologii w toku identyfikacji wczesnośredniowiecznych ośrodków kultu pogańskiego na Słowiańszczyźnie.
- Latałowa M. 1999. Paleocological Reconstruction of the Environmental Conditions and Economy in Early Medieval Wolin – Against a Background of the Holocene History of the Landscape. *Acta Paleobotanica* 39/2, 183–271.
- 2014. Zmiany środowiska przyrodniczego i użytkowanie roślin we wczesnośredniowiecznym Wolinie. W: B. Stanisławski, W. Filipowiak (red.), *Wolin wczesnośredniowieczny 2*. Warszawa, 49–65.
- Majdowski A. 2007. Sakralizacja miejsca i funkcji w budownictwie kościelnym. *Ecclesia* 4, 18–20.
- Moździoch S. 2003. Śląsk wczesnośredniowieczny w świetle badań archeologicznych i historycznych – „crambe bis cocta”? W: W. Chudziak (red.), *Civitas Schinesghe cum pertinentiis*. Toruń, 51–87.
- 2004. Wrocław-Ostrów Tumski in the Early Middle Ages. W: P. Urbańczyk (red.), *Polish Lands at the Turn of the First and the Second Millennium*. Warszawa, 319–338.
- Sanmark A. 2004. *Power and Conversion – a Comparative Study of Christianization in Scandinavia*. Uppsala.
- Stanisławski B. 2011. Budownictwo wczesnośredniowiecznego Wolina – próba reinterpretacji. *Materiały Zachodniopomorskie* 6/7, 223–268.
- 2013a. *Jómswikingowie z Wolina-Jómsborga – studium archeologiczne przenikania kultury skandynawskiej na ziemiach polskie*. Wrocław.

- 2013b. Norse Culture in Wolin-Jómsborg. W: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wisze-
wski (red.), *Scandinavian Culture in Medieval Poland*. Wrocław, 193–246.
- 2013c. Wstęp do archeologii wczesnośredniowiecznego Wolina. W: W. Filipowiak,
B. Stanisławski (red.), *Wolin wczesnośredniowieczny 1*. Warszawa, 13–44.
- Słupecki L. P. 1994. *Slavonic Pagan Sanctuaries*. Warszawa.
- 2006. Miejsca kultu pogańskiego w Polsce na tle badań nad wierzeniami Słowian.
W: W. Chudziak, S. Moździoch (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem
w Polsce – 15 lat później*. Toruń–Wrocław–Warszawa, 63–81
- 2009. Pagan Temple – Christian Church. The Problem of Old Norse Temples. W: L.P. Słu-
pecki, J. Morawiec (red.), *Between Paganism and Christianity in the North*. Rzeszów, 23–44.
- Urbańczyk P. 2012. *Mieszko Pierwszy Tajemniczy*. Warszawa.

Again about the Wolin pagan temple Summary

During archaeological excavations in the area of the Old Town in Wolin were discovered remains of two buildings which were interpreted as pagan temples dated to the second half of the 9th century and the 10th–11th century. Apart from construction features and location within the building, an argument in favour of this thesis was the discovery in the vicinity of these features items linked with ritual and cult sphere, with the figurine of so-called Światowid at the forefront. As a result of later reinterpretation of sources the hypothesis of functioning in Wolin pagan cult focused around the two temples was negated. According to the findings of Błażej Stanisławski the discovered relics could not be in the past pagan temples, and movable sources found during excavations in his opinion meet analogies in centres of the north coast of the Baltic Sea. This researcher considered the discovered buildings as traces of dwelling structures of a newcomer from Scandinavia. However, the re-analysis of the source base, based on well-known analogies from the area of the Western Slavs territory does not seem to give rise to such an unequivocal interpretation and rejection of earlier findings. Contrary to B. Stanisławski findings, the author of this article believes that both the location, construction features, and nature of finds from the immediate vicinity of the buildings are in connection with cult and organization of sacred space.

Kamil Kajkowski
Muzeum Zachodniokaszubskie w Bytowie
kamilkajkowski@wp.pl